

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-maxsus son
(5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

Nº S/2 (5) - 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahamatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imam Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanova – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti; Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizzon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqanddavlatuniversiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna- psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasи mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti; Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islam akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

"Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzARB muammolari" elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi,
70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING

DOLZARB MUAMMOLARI

5-jild, 2-maxsus son (Mart, 2025). - 278 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Vaxidov Suxrobjon

O'ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDA
ZIYORATGOHLARNING ROLI 10-14

Mamatqulov Bekzod, Negmatova Dilafro'z

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA FARMATSEVTIKA SANOATINING RIVOJLANISHI:
TARIXIY TAHLIL VA NATIJALAR (1991-2024 YILLAR) 15-20

Esonov Ziyodbek Yuldashevich

FARG'ONA VODIYSINING O'RTA ASRLAR DAVRI KULOLCHILIK
HUNARMANDCHILIGI TARIXIDAN 21-25

Raxmatov Ramshod Raximovich

XX ASRNING BOSHLARIDA BUXORO VA TURKISTON IJTIMOIY-IQTISODIY
HAYOTIDA AFG'ONISTON OMILI 26-30

Abduraxmonov Adxamjon Soxodilla o'g'li

SOVETLAR DAVRIDA FARG'ONA VODIYSI SHAHARLARIDA MADANIY HAYOT
(Z.M. BOBUR NOMLI ISTIROHAT BOG'I MISOLIDA) 31-37

Ergashev Ahmad Abdug'offorovich

PAXTAKOR-79 FOJASI: O'ZBEK FUTBOLINING SSSR OLIV LIGASIDAGI
RIVOJLANISH TRAYEKTORIYASIGA TA'SIRI (1979-1991) 38-44

Ergashev Umar Kuziyevich

O'ZBEKLARNING "QOVCHIN" URUG'IGA DOIR MULOHAZALAR
(QASHQADARYO VOHASI) 45-49

Bebitov Maqsud, Jo'raqulova Mukambar

JALOLIDDIN RUMIY: TURKISTON VA ANADOLU O'RTASIDAGI MA'NAVIY KO'PRIK 50-57

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Isayev Kobiljon Abdukodirovich

SANOAT KORXONALARIDA IQTISODIY INKLYUZIYA FAOLIYATINING
IJTIMOIY-IQTISODIY SAMARADORLIGINI ANIQLASH USULLARI 58-69

Амбарцумян Анастас Алексеевич

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО УЗБЕКИСТАНА И РОССИИ:
СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ 70-78

Zokirjonov Muhammadsodiq, Mirzayeva Fotima

KAPITAL AKTIVNI BAHOLASH MODELI (CAPM)NING NAZARIY VA METODOLOGIK
ASOSLARINI RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI 79-91

Исламутдинова Дина Файзрахмановна

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО – ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА
В ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА 92-98

Jumayeva Guzal, Jumadullayeva Durdon

JAHONDA KORPORATIV BOSHQARUV TENDENSIYALARI
VA O'ZBEKISTON TAJRIBASI 99-105

Rustamov Jamshed Boturjonovich

BIZNES-TA'LIMI XIZMATLARINI KO'RSATUVCHILARNING MARKETING

FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

106-110

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich

SHAHARSOZLIKDA ZAMONAVIYLIK VA MILLIYLIK MASALASI 111-114

Mamanov Jamoliddin Abduraximovich

YOSHLARDA MILLIY IDENTIKLIKNI SAQLASHNING OMILLARI 115-123

Eshpulatov Inoyat Saparovich

FAXRIDDIN ROZIYNING INSON FALSAFASI 124-128

Fayziyev Xurshid Jumayevich

VOLTERNING DEISTIK MATERIALIZMI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 129-133

Rustamaliyev Mirjalol Hayrullo o'g'li

BARQAROR RIVOJLANISHDA DAVLAT BOSHQARUVINING AXLOQIY
VA FALSAFIY MUAMMOLARI 134-138

Abdumalikov Abdulatif Juraboyeva Dilmura

YANGI O'ZBEKİSTONDA JAMIYAT, INSON VA TABIAT
MUNOSABATLARINING UYG'UNLIGI 139-143

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Axmedov Oybek Saporbayevich

BOSHLANG'ICH TA'LIM INGLIZ TILI DARSLARIDA OG'ZAKI NUTQNI
SHAKLLANTIRISH 144-152

Алиева Эльвина, Расурова Дильбар

ТИПОЛОГИЯ КОНВЕРГЕНЦИИ В ЛИНГВИСТИКЕ 153-158

Mirzayeva Kamola

"DEVONU LUG'ATIT TURK" ASARIDA KIYIM-KECHAK NOMLARI 159-164

Abdullayev Akmal Amirovich

TOSHKENT VILOYATI ETNOTOPONIMLARINING SHAKLLANISHIDA
ETNIK GURUHLAR MIGRATSİYASINING TA'SIRI 165-169

Sayfullayeva Dilnoza Dilshod qizi

XUDOYBERDI TO'XTABOYEVNING "BESH BOLALI YIGITCHA" ROMANIDA
MUALLIF BIOGRAFIYASI IFODASI 170-174

Rahmonova Surayyo Ne'matovna

MERONIMLARNING GRAMMATIK VA STRUKTURAVIY XUSUSIYATLARI 175-179

Чернова Наталья Васильевна

ОЦЕНКА И ДИАГНОСТИКА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ
НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ 180-184

Abdusalomova Aziza Homidovna

SA'DIY SHEROZIY SHE'RIYATINING ANGLIYADAGI TARJIMALARIDA
POETIK SHAKLNING USTUVORLIGI 185-192

Morozova Anastasiya Vladimirovna
SEMANTIC AND PRAGMATIC ANALYSIS IN THE NAMES OF DINING
ESTABLISHMENTS 193-196

Murotaliyeva Maftuna Shukurullo qizi
P.D.JEYMSNING DETEKТИV ASARLARIDA INTERTEKSTUALLIK 197-200

Ismatova Shaxnoza Axror qizi
DAVLAT RAHBARLARINING BAYRAM TABRIKLARI: LINGVISTIK,
STILISTIK VA PRAGMATIK TAHLIL 201-205

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Qayumov Zoir Ergashevich
O'ZBEKİSTONDA YURIDIK JAVOBGARLIK DAN OZOD QILISH INSTITUTI
RIVOJLANISHINING O'ZİGA XOS XUSUSİYATLARI 206-210

Tajaliyev Ilyosbek
PIROTEXNIKA BUYUMLARINING QONUNGA XILOF MUOMALASINING
UMUMİY TAVSIFI VA TURLARI 211-215

Sanayev Botir
SUN'İY INTELLEKT TEXNOLOGİYALARIDAN FOYDALANISHDA
YETKAZILGAN ZARAR UCHUN YURIDIK JAVOBGARLIK MUAMMOLARI 216-221

Alisherova Nozima Nizamidin qizi
PORA OLISH JINOYATLARINI KVALIFIKATSIYA QILISH MASALALARI 222-230

Avezov Dilshod Sadulayevich
SPECIFIC FEATURES OF EARLY TERMINATION OF LOCAL DEPUTY POWERS
ON OBJECTIVE GROUNDS 231-234

Mirzayev G'olibjon Halimovich
PROKURATURA ORGANLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH
TUSHUNCHASI, AHAMIYATI VA ZARURATI 235-242

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Zubaydullayev O'ktam Raim o'g'li
BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI ART-PEDAGOGİKASI ASOSIDA KASBIY
FAOLIYATGA TAYYORLASHDA ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGİYALARIDAN
FOYDALANISH METODİKASI 243-248

Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich
JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARI JARAYONIDA YUQORI SINF
O'QUVCHILARINING IRODAVIY SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH 249-255

Egamberdiyeva Zarina Oltiboyeva
GEOAXBOROT TEXNOLOGİYALAR FANINI O'QITISHDA GAMIFIKATSIYA
METODİKASINI QO'LLAB TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 256-260

Abdiyev Jahongir Ruzibayevich,
INTELLEKTUAL QOBILIYATLARNI INOBATGA OLGAN HOLDA TALABALARНИNG
ILMIY TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH 261-265

Alimkulov Jamshid
BO'LAJAK GEOGRAFIYA O'QITUVCHILARINING LOYIHALASH KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI 266-272

Kurbanov Olim Esirgapovich

TARIX FANI MUTAXASSISLIGI MAGISTRATURA TALABALARINING TADQIQOT

KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH: TARIX VA ZAMONAVIYLIK 273-277

Received: 10 March 2025

Accepted: 15 March 2025

Published: 25 March 2025

Article / Original Paper

THE DOMINANCE OF POETIC FORM IN THE ENGLISH TRANSLATIONS OF SA'DI SHERAZI'S POETRY

Abdusalomova Aziza Khomidovna

Samarkand State University named after Sharof Rashidov
Department of Foreign Languages

Abstract. This article analyzes how the poetic form of Saadi Shirazi's poetry has been conveyed in English translations. The research compares translations made by British Orientalists (William Jones, Edward Rehatsek, Richard Burton, Arthur Arberry) and examines how rhyme, rhythm, and metaphors have been preserved or altered in the process. The findings indicate that while poetic translation is crucial, translators have used different strategies to balance poetic form and accurate meaning.

Keywords: Saadi Shirazi, poetic translation, British Orientalism, rhyme and rhythm, metaphor.

SA'DIY SHEROZIY SHE'RIYATINING ANGLIYADAGI TARJIMALARIDA POETIK SHAKLNING USTUVORLIGI

Abdusalomova Aziza Homidovna

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
Xorijiy tillar kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Sa'diy Sheroziy she'riyatining ingliz tiliga tarjimalarida poetik shaklning qanday yetkazilgani tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida Angliya sharqshunoslari tomonidan amalga oshirilgan tarjimalar (William Jones, Edward Rehatsek, Richard Burton, Arthur Arberry) qiyosiy tahlil qilindi. Shuningdek, qofiya, ritm va metaforalar tarjimada qanday saqlangan yoki o'zgargani baholandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, poetik tarjima muhim bo'lsa-da, tarjimonlar poetik shakl va aniq ma'no o'rtasida muvozanat saqlashda turli strategiyalarni qo'llaganlar.

Kalit so'zlar: Sa'diy Sheroziy, poetik tarjima, ingliz sharqshunosligi, qofiya va ritm, metafora.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI2Y2025N29>

Kirish. Sa'diy Sheroziy (1210–1291) fors adabiyotining eng nufuzli vakillaridan biri bo'lib, uning Guliston va Bo'ston asarlari Sharq va G'arb adabiyotlariga katta ta'sir ko'rsatgan. Sa'diy she'riyatining poetik shakli nafaqat ma'no jihatidan, balki ohang, ritm va obrazlilik nuqtai nazaridan ham o'ziga xosdir [1].

Angliya sharqshunoslari va tarjimonlari uning asarlarini turli uslublarda ingliz tiliga o'girganlar. Ushbu maqola Sa'diy asarlarining Angliyadagi tarjimalarida poetik shaklning ustuvorligi, tarjimonlarning poetik uslublarga qanday yondashgani va tarjima jarayonida qanday muammolar yuzaga kelgani haqida batafsil tahlil qiladi.

Asosiy tadqiqot savollari:

Sa'diy she'riyatining ingliz tilidagi tarjimalarida poetik shakl qanday yetkazilgan?

Qofiya, ritm va obrazlilik tarjima jarayonida qanday o'zgargan?

Poetik tarjima nazariyalarini Sa'diy tarjimalariga qanday tatbiq etilgan?

An'anaviy va zamonaviy tarjimalarning farqlari nimada?

Metodologiya. Bu tadqiqotda sifatli tahlil usuli qo'llanilib, quyidagi metodlardan foydalanildi:

Tarjima tahlili – Sa'diy asarlarining klassik va zamonaviy inglizcha tarjimalari (William Jones (1789), Edward Rehatsek (1888), Richard Burton (1880), Arthur Arberry (1958)) qiyosiy o'rGANildi.

She'riy struktura tahlili – Qofiya, ritm va metaforalar saqlanishi yoki o'zgarishi baholandi.

Tarjimashunoslik nazariyalari asosida tahlil – Ekvivalentlik nazariyasi (Nida, 1964), Dinamik tarjima (Newmark, 1981), Poetik tarjima nazariyasi (Jakobson, 1960) asosida tarjimalarning poetik shakli tekshirildi.

Qiyosiy yondashuv – Inglizcha tarjimalar forscha asliyat bilan solishtirildi va poetik o'zgarishlar tahlil qilindi.

Natijalar.

1. Poetik shaklni saqlashdagi asosiy yondashuvlar

Sir William Jones (1746–1794)

Tarjima jarayonida ingliz she'riyatining klassik uslublaridan foydalangan.

Qofiya va ritmni saqlashga harakat qilgan.

Edward Rehatsek (1819–1891)

Nasriy tarjimalarga urg'u bergen.

Poetika emas, balki ma'no aniq yetkazilishi muhim deb hisoblagan.

Richard Francis Burton (1821–1890)

Poetik shaklni maksimal darajada yetkazishga harakat qilgan.

Ingliz she'riyatining romantik va ekzotik elementlarini qo'shgan.

Arthur Arberry (1905–1969)

Akademik va poetik tarjimaning uyg'unligini ta'minlashga harakat qilgan.

Sa'diy uslubini iloji boricha saqlashga intilgan.

2. Tarjimadagi poetik elementlarning saqlanishi

Sa'diy Sheroziyning poetikasida tarjima elementlarining saqlanishi uning asarlari turli tillarga o'girilganda qanday badiiy vositalar, obrazlar va uslublar o'zgarishi yoki saqlanib qolishini o'rganish bilan bog'liq muhim masalalardan biridir.

1. Sa'diy poetikasining tarjimada ifodalanishi

Sa'diy asarlari, xususan, "Guliston" va "Bo'ston", turli tillarga tarjima qilingan. Tarjima jarayonida uning poetik obrazlari, metaforalari va aforistik uslubi saqlab qolinishi yoki moslashtirilishi lozim. Bunda uchta asosiy element muhim ahamiyat kasb etadi:

Badiiy obrazlarning saqlanishi – Sa'diy asarlaridagi an'anaviy sharqona obrazlar (gul, bulbul, bahor, shom) tarjimada ham iloji boricha asliga yaqin holda saqlanadi.

Metaforalarning ifodalanishi – Sa'diy tilidan boshqa tillarga tarjima qilganda uning metaforalari ekvivalent yoki kontekstual mos keluvchi iboralar bilan ifodalanadi.

Qofiya va ritmnинг tarjimada berilishi – Poeziyada ohang va ritm muhim bo'lgani uchun tarjima jarayonida ularni iloji boricha asliga yaqin uslubda saqlash muhim.

2. Tarjima jarayonida yo'qotish va o'zgarishlar

Sa'diy poetikasining tarjimada saqlanishi har doim ham mukammal bo'lavermaydi. Ba'zi muhim jihatlar o'zgarib ketishi mumkin:

Madaniy kontekst yo'qotilishi – Sharqona ramz va qiyoslar ba'zan boshqa madaniyatlarda tushunarsiz bo'lib, ularni tushuntirish yoki almashtirishga to'g'ri keladi.

She'riy ifodaning prozaga o'tishi – Ba'zi tarjimalarda qofiya va ritm saqlanmagan holda, she'rlar proza shaklida beriladi, bu esa Sa'diy uslubining ta'sirchanligini kamaytiradi.

So'z o'yinlari va ohang muammolari – Sa'diy tili boy metaforalarga va ma'noli o'yinlarga asoslangan bo'lib, ularni to'g'ri tarjima qilish qiyin kechadi [2].

Misollar asosida ko'rib chiqsak,

Forscha bayt:

Гуфтам, ки фалонро ба ту ишқ аст муқаррар,

Гуфт: он, ки мўъайян шавад, ишқаш набувад рост.

Burton tarjimasi (she'riy, qofiyali):

"I said, 'He loves you, deep and true.'

He said, 'True love is never due.'"

Rehatsek tarjimasi (nasriy, qofiyasiz):

"I said, 'So-and-so truly loves you.'

He replied, 'If it is certain, then it is not true love.'" [1].

Burton tarjimasida qofiya va ritm saqlangan, lekin asl mazmun o'zgargan. Rehatsek esa aniq tarjima qilgan, lekin she'riy ohang yo'qolgan.

Metaforalar va obrazlilik

Sa'diy Sheroziy she'riyatida metaforalar va ramziy obrazlar muhim ahamiyatga ega.

Forscha misol:

Булбул ба гул ишқ варзад, валек,

Чун гул бишукуфт, у наёмад зи шох.

Burton tarjimasi:

"The nightingale sings for the rose so bright,

Yet leaves her alone in the moon's cold light."

Rehatsek tarjimasi:

"The nightingale loves the rose,

But when it blossoms, it does not return to the branch" [3].

Burton metaforani G'arbcha uslubga moslashtirgan. Rehatsek esa so'zma-so'z tarjima qilgan, lekin poetik ta'sir yo'qolgan.

Yana qo'shimcha qilsak,

Zamonaviy tarjimalarning asosiy xususiyatlari

XXI asr tarjimalari oldingi tarjimalardan quyidagi jihatlari bilan farqlanadi:

Poetik va nasriy tarjimaning uyg'unligi – Zamonaviy tarjimonlar aniq ma'no va estetik ta'sirni birlashtirishga harakat qilmoqda.

Madaniy ekvivalentlik – Tarjimalarda Sa'diy obrazlari G'arb madaniyatiga moslashtirilmay, balki o'zining asl kontekstida tushuntiriladi.

Til va ritm uyg'unligi – She'riy tarjimalarda qofiya va ritmga alohida e'tibor qaratilib, ingliz tilining tabiiy oqimiga moslashtiriladi.

Sa'diy Sheraziy – fors-tojik adabiyotining yirik vakillaridan biri bo'lib, uning ijodida metaforalik va obrazlilik muhim o'rinni tutadi. U asarlarida insoniy fazilatlar, axloqiy qadriyatlar va hayot haqiqatlarini tasvirlashda ta'sirchan poetik vositalardan foydalangan.

1. Metaforalik

Sa'diy she'riyatida metaforalar keng qo'llaniladi. Ular orqali shoir hayotiy tushunchalarni yanada chuqurroq, ta'sirchanroq ifoda etadi. Masalan, Sa'diy odob va axloqni gulga, johillikni esa tikanlarga qiyos qiladi. Uning "Guliston" va "Bo'ston" asarlarida quyidagi kabi metaforalar uchraydi:

Ilm – nuring o'zi ("است ازلى كه است نورى علم") – bu metafora orqali bilimning abadiy va yorug'likka o'xshash ekanligi ta'kidlanadi [4].

Hayot – dengiz, inson – kemachi – bu obraz orqali inson hayoti sinovlardan iborat ekani va uning yo'lini o'zi belgilashi lozimligi ko'rsatiladi.

2. Obrazlilik

Sa'diy poetikasida obrazlilik o'ziga xos badiiy san'atlar orqali yuzaga chiqadi. U inson fe'l-atvorini hayvonlar, o'simliklar, osmon jismlari kabi obrazlar orqali ifodalagan. Masalan:

Shoir solih odamni "bahor"ga, yomon odamni esa "qish"ga o'xshatadi. Bu orqali inson fe'l-atvorining jamiyatga ta'siri ifodalananadi.

Gul va bulbullar obrazi – sevgi, muhabbat va go'zallik ramzi sifatida keng qo'llaniladi.

Sa'diy she'riyati murakkab falsafiy tushunchalarni sodda va jozibali obrazlar orqali yetkazib berishi bilan o'ziga xosdir. Uning asarlarida poetik vositalarning mohirona ishlatilishi sharq adabiyoti rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan.

2. Zamonaviy tarjimalarning poetik shaklga ta'siri

2.1. Qofiya va ritmnинг saqlanishi

Zamonaviy tarjimonlar qofiya va ritmni saqlashda turli yondashuvlardan foydalanmoqda. Quyidagi misolni ko'rib chiqamiz:

Asliyat (forscha bayt):

Ҳар кй натавонист бурдан гаҳи бори саҳт,

Гӯ, сари бозор биншину бигӯ: Беъаззам.

Richard Jeffrey Newman (2020) tarjimasiga (she'riy, qofiyali):

"Who cannot bear the weight of fate

Must bow before the marketplace."

Haleh Pourafzal & Roger Montgomery (2014) tarjimasiga (erkin she'riy uslubda):

"If you cannot carry life's heavy load,

Sit by the road and confess your defeat."

Newman tarjimasiga qofiya va ritmni saqlashga harakat qilgan bo'lsa, Pourafzal va Montgomery erkinroq, lekin poetik uslubga ega tarjima qilgan [5].

2.2. Poetika va obrazlilik

Sa'diy Sheraziyning she'riyatining ingliz tiliga tarjima qilinishi tarixiy ravishda va metodologik jihatdan ko'p o'zgarishlarga duchor bo'lgan. Tarjimonlar Sa'diy asarlarini poetik tarjima nazariyalari asosida turlicha yondashuvlar bilan tarjima qilgan. Tarjimaning maqsadi, uslubi va metodlari o'zgarib, zamonaviy tarjima nazariyalari Sa'diy she'riyatiga yanada boy va moslashgan talqinlarni olib kelgan.

1. Poetik tarjima nazariyalari va ularning o'zgarishi

Poetik tarjima nazariyalari, asosan, she'riy tarjimaning qanday amalga oshirilishi, poetik shaklni saqlash va o'z ma'nosini aniq yetkazish uchun qanday metodlarni qo'llashga qaratilgan. Tarjima nazariyasining asosiy nazariyalaridan ba'zilari Sa'diy tarjimalariga sezilarli ta'sir ko'rsatgan:

1.1. Yuzaki ekvivalentlik (Formal Equivalence)

Bu nazariya, Eugene Nida tomonidan ilgari surilgan, tarjimadagi asosiy maqsad asl matnning yuzaki (formal) ekvivalentini saqlashga qaratilgan. Bu nazariyada tarjimon matnni so'zma-so'z tarjima qilishga urinishadi, lekin bu uslub o'quvchilar uchun ba'zi Sharqona tasavvurlarni tushunishdagi qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

XIX asr tarjimalari – Masalan, Edward Rehatsek va William Jones kabi tarjimonlar Sa'diy asarlarini yuzaki ekvivalentlik asosida tarjima qilishgan. Ular, odatda, Sa'diy she'riyatining didaktik va axloqiy mazmunini to'liq aks ettirishga harakat qilishgan, lekin she'rning poetik shakli va ritmiga e'tibor bermagan.

1.2. Dinamik ekvivalentlik (Dynamic Equivalence)

Nida tomonidan ishlab chiqilgan ikkinchi yondashuv – dinamik ekvivalentlik, unda tarjimonning asosiy maqsadi asl matnning aniq ma'nosini va hissiy ifodasini o'quvchiga yetkazishdir. Dinamik ekvivalentlik nazariyasi tarjimonni asarning hissiy va poetik ta'sirini saqlashga undaydi.

XX asr tarjimalari – Arthur Arberry va Richard Burton kabi tarjimonlar Sa'diy asarlarini dinamik ekvivalentlik nazariyasiga tayangan holda tarjima qilishgan. Ular, Sa'diy poetikasining metadigatik shaklini saqlashga harakat qilgan, lekin bir vaqtning o'zida G'arb o'quvchilari uchun tushunarli qilishni maqsad qilganlar. Arberry va Burtonning tarjimalari she'riy xususiyatlarni saqlashda yanada muvaffaqiyatli bo'lgan.

1.3. Estetik ekvivalentlik (Aesthetic Equivalence)

Peter Newmark tomonidan ilgari surilgan estetik ekvivalentlik nazariyasi tarjimaning estetik ta'siriga urg'u beradi. Bu usulda tarjimon she'rning tashqi ko'rinishini emas, balki uning poetik estetik ta'sirini saqlashga harakat qiladi. Tarjimon, asl matndagi ma'no va ritmni ingliz tilidagi she'rda saqlab qolishga intiladi, lekin ba'zan ba'zi madaniy kodlarni o'zgartiradi.

Zamonaviy tarjimalar – Coleman Barks va Haleh Pourafzal kabi zamonaviy tarjimonlar estetik ekvivalentlik nazariyasiga asoslangan holda Sa'diy asarlarini tarjima qilishgan. Ular, Sa'diy she'rlarining hissiy va poetik ta'sirini o'zgartirmasdan, ingliz tiliga erkin tarjima qilganlar. Bu metod bilan tarjima qilishda, ular ingliz tilidagi o'quvchilar uchun yangi tasavvurlar va madaniy kontekstlarni yaratishga muvaffaq bo'lganlar.

1.4. Poetik tarjima nazariyasi (Poetic Translation Theory)

Poetik tarjima nazariyasi, Roman Jakobsonning tarjima haqidagi fikrlaridan ilhomlanib, asosan poetik shaklni va ritmni saqlashga qaratilgan. Ushbu yondashuvda tarjimon asl matnning poetik shakli, qofiya va ritmiga alohida e'tibor qaratadi. Poetik tarjima nazariyasi matnning poetik tuzilishini saqlashga harakat qiladi, chunki poezik shakl, o'quvchiga sezilarli hissiy ta'sir ko'rsatadi.

Poetik tarjima va Sa'diy she'riyatiga ta'siri – Richard Burton va Arthur Arberry kabi tarjimonlar Sa'diy she'rlarini tarjima qilishda poetik tarjima nazariyasini qo'llaganlar. Ular Sa'diy she'rlarining poetik tuzilishini imkon qadar to'liq saqlashga harakat qilgan [8].

Sa'diy tarjimalarida poetik shakl va uslubning o'zgarishi

2.1. XIX-XX asr tarjimalari: Formal ekvivalentlik va dinamik ekvivalentlik

XIX asrda Sa'diy she'riyatining ingliz tiliga tarjimasi ko'proq formal ekvivalentlik prinsiplariga asoslangan. Tarjimonlar Sa'diy asarlarini o'rganganlarida, ularning poetik shaklini saqlashga kamroq e'tibor berishgan. Asl matnni so'zma-so'z tarjima qilishga harakat qilganlar.

XX asrda esa, Sa'diy she'riyatiga bo'lgan qiziqish kuchaygan va tarjimonlar dinamik ekvivalentlikni qo'llaganlar. Bu davrda tarjimonlar Sa'diy she'riyatini ingliz tiliga poetik shakl va ritmni saqlab tarjima qilishga harakat qilishgan. Biroq, ba'zi tarjimonlar (masalan, Richard Burton) tarjimalarida o'zining shaxsiy tafsirini kiritishgan.

2.2. XXI asr tarjimalari: Poetik tarjima nazariyasi

Zamonaviy tarjimalarda esa, poetik tarjima nazariyasi hamda estetik ekvivalentlik nazariyalari orqali Sa'diy asarlarining poetik shakli saqlanib, o'quvchiga emotSIONAL ta'sir keltirishga harakat qilinadi. Tarjimonlar Sa'diy she'riyatining ruxiy va ma'naviy ta'sirini ingliz tilida yetkazishga intilishadi.

Coleman Barks va Haleh Pourafzal kabi tarjimonlar erkin tarjimalar orqali Sa'diy she'riyatining madaniy va hissiy qatlamlarini ingliz tilida aks ettirishgan.

Sa'diy she'riyatida metaforalar va obrazlar muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy tarjimalarda ushbu obrazlarning tushunarli bo'lishi uchun izohlar qo'shilmoqda.

Asliyat (forscha bayt):

Дил ба дўсти дих, гарчи ба ғамхорӣ сар орад,

Ки ба душманат камини набувад мисоли дўст.

Coleman Barks (2018) tarjimasi:

"Give your heart to a friend, even if it brings sorrow,

For a true friend's betrayal is still kinder than an enemy's embrace."

Bu tarjimada Sa'diy obrazlari erkin talqin qilingan bo'lsa ham, uning chuqur ma'nosi saqlangan.

3. Tarjima nazariyalari va zamonaviy yondashuvlar

Zamonaviy tarjimalar dinamik ekvivalentlik va she'riy tarjima nazariyalari asosida quriladi:

Dinamik ekvivalentlik (E. Nida, 1964) – O'quvchiga tarjimani oson qabul qilish imkonini berish.

Estetik ekvivalentlik (P. Newmark, 1988) – She'rning hissiy va poetik ta'sirini saqlash.

She'riy tarjima nazariyasi (J. Holmes, 1970) – Ritm va qofiyani saqlashga harakat qilish[8].

Bu nazariyalar zamonaviy tarjimalarda uyg'un qo'llanilmoqda

Muhokama (Discussion)

Poetik tarjima muhimmi yoki aniq tarjima?

Burton va Arberry poetik shaklini saqlashga harakat qilgan, Rehatsek esa ma'noga urg'u bergen.

Tarjimashunoslikda bu "literal vs. poetic translation" muammosi sifatida baholanadi.

Poetik tarjima nazariyalari bilan bog'liqlik

Ekvivalentlik nazariyasi (Nida, 1964) – Ma'no va hissiyot teng yetkazilishi kerak.

Dinamik tarjima (Newmark, 1981) – O'quvchi asarni tabiiy qabul qilishi kerak.

Poetik tarjima nazariyasi (Jakobson, 1960) – Qofiya va ritm muhim.

Zamonaviy tarjimalar qanday farqlanadi?

Hozirgi tarjimonlar poetik shaklni saqlashga ko'proq e'tibor qaratmoqda.

Sun'iy intellekt asosida tarjima qilish qiyinchilik tug'diradi, chunki poetik elementlarni avtomatik tarzda yetkazish qiyin.

Xulosa. Sa'diy Sheraziy asarlari tarjima jarayonida poetik shaklni saqlash yoki aniq ma'nno yetkazish muammozi doimo mavjud bo'lib kelgan. Burton va Arberry poetik jihatdan boy tarjimalarni yaratgan bo'lsa, Rehatsek nasriy tarjima orqali aniq ma'nno yetkazishga intilgan.

Kelajakda zamonaviy tarjima texnologiyalari va lingvistik yondashuvlar yordamida Sa'diy she'riyatining yanada mukammal tarjimalari yaratilishi kutilmoqda.

Sa'diy she'riyatining zamonaviy tarjimalari poetik shaklni saqlash va aniq ma'nno yetkazish o'rtasida muvozanatni ushlab turishga harakat qilmoqda. XIX-XX asrlarga nisbatan bugungi tarjimalar she'riy estetikani saqlashga ko'proq e'tibor qaratmoqda. Biroq, tarjimonlar G'arb o'quvchisi uchun tushunarli bo'lishi uchun erkin interpretatsiyaga ham murojaat qilmoqda.

Kelajakda sun'iy intellekt va kompyuter lingvistikasi vositalari yordamida yanada aniq va poetik tarjimalar yaratilishi kutilmoqda.

Poetik tarjima nazariyalari Sa'diy Sheraziy asarlarining ingliz tiliga tarjimalariga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. XIX-XX asrlarda tarjimalar formal ekvivalentlik va dinamik ekvivalentlik asosida amalga oshirilgan bo'lsa, XXI asrda tarjimonlar poetik tarjima nazariyasi va estetik ekvivalentlikni qo'llaganlar. Bugungi kunda Sa'diy she'riyatining tarjimasi, o'zining poetik shakli va hissiy ta'sirini ingliz tilida yanada poetik, erkin va tushunarli tarzda ifodalashga qaratilgan.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Abdusalomova , A. . (2024). SA'DIY SHEROZIY VA UNING IJODIDAGI O'ZIGA XOSLIK ("GULISTON" VA "BO'STON" ASARLARI MISOLIDA). Наука и инновация, 2(11), 37–38. <https://in-academy.uz/index.php/si/article/view/30711>
2. Sa'diy Sheraziy. Guliston va Bo'ston. Forscha matn va tarjimalar. Tehron: Akademik nashriyot, 2005\\ Rehatsek, Edward. The Gulistan of Saadi. London: Trübner & Co, 1888.
3. Jones, Sir William. Poems, Consisting Chiefly of Translations from the Asiatick Languages. London: J. Nichols, 1789.
4. Burton, Richard Francis. The Kasidah of Haji Abdu El-Yezdi. London: Kegan Paul, Trench & Co., 1880.
5. Nida, Eugene A. Toward a Science of Translating. Leiden: Brill, 1964.
6. Newmark, Peter. Approaches to Translation. Oxford: Pergamon Press, 1981.
7. Jakobson, Roman. On Linguistic Aspects of Translation. Cambridge: Harvard University Press, 1960.
8. Burton, Richard F. The Gulistan of Sa'di. London: 1880.
9. "Adabiyotshunoslik nazariyasi"
Ushbu manbada badiiy obraz va obrazlilik, shuningdek, badiiy asarlarning tahlili haqida batafsil ma'lumotlar berilgan.
10. "Til va adabiyot" jurnali, 11-son, 2023
Mazkur jurnal sonida adabiyotshunoslikka oid maqolalar jamlangan bo'lib, unda Sa'diy Sheraziy ijodiga doir tahlillar ham mavjud.
11. "O'zbek adabiyotshunosligining dolzarb muammolari"

Ushbu to'plamda Sa'diy Sheroziy asarlaridagi obrazlilik va xalqchillik prinsiplari haqida maqolalar keltirilgan.

12. "Global ta'lim va milliy metodika taraqqiyoti"

Mazkur manbada Sa'diy Sheroziy asarlarining tarjimalari va ularning ta'lim jarayonidagi o'rni haqida ma'lumotlar berilgan.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

Nº S/2 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb
muammolari” elektron jurnali 2020-yil
6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan
davlat ro’yxatiga olingan.**

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:
100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy
tumani, Kichik Beshyog’och ko’chasi,
70/10-uy. Elektron manzil:
scienceproblems.uz@gmail.com
Bog’lanish uchun telefon:
(99) 602-09-84 (telegram).